

Beqir META

RRETHANAT NDËRKOMBËTARE TË RIPUSHTIMIT TË KOSOVËS

Rrethanat ndërkombëtare që ndikuan në ripushtimin e Kosovës mund të përfshihen në tre elementë kryesorë: në raportet midis Fuqive të Mëdha në Ballkan, në pozitën ndërkombëtare të shtetit shqiptar dhe politikën së tij të jashtme dhe në ndikimin e marrëdhënieve shqiptaro-jugosllave.

Raportet midis Fuqive të Mëdha në Ballkan

Në përfundim të Luftës së Dytë Botërore, Fuqitë e Mëdha po skiconin ndarjen e influencave të tyre në botë dhe në Evropë. Në Ballkan shquhej rritja e ndikimit sovjetik. Jugosllavia u la në masën 50% me 50% të influencave perëndimore dhe lindore¹. Rritja e ndikimit rus dhe mbështetjes ruse për Jugosllavinë komuniste, që ishte një risi tërësisht negative dhe e rrezikshme për çështjen shqiptare, do të kishte pasoja dramatike dhe një inkurajim i madh jo vetëm për mbajtjen e Kosovës brenda suazave të Jugosllavisë dhe Serbisë, por edhe për shpërthimin e dhunës dhe terrorit të paparë ndaj popullsisë së saj.

¹ Misha Glenny, *Histori e Ballkanit, 1804-1999*, Toena, Tiranë, 2007, f. 522.

Sikur të mos mjaftonte rreziku i ndërhyrjes sovjetike dhe i objektivave rusomëdha të Bashkimit Sovjetik (BS), çështja e Kosovës kërcënohej edhe nga limitet e interesave dhe mospërputhjet e politikës anglo-amerikane në rajon.

Fuqitë Perëndimore nuk parashikonin ndryshime territoriale në Jugosllavi në favor të shqiptarëve. Për më tepër, ato kishin dallime midis tyre edhe për statusin e ardhshëm territorial të Shqipërisë politike të vitit 1939 dhe disa prej tyre i vinin në diskutim ato.

Nuk mund të anashkalohet kritika për pikëpamjen e shprehur nga ndonjë studiues se Fuqitë Perëndimore qysh në fund të luftës dhanë garanci për ekzistencë e Shqipërisë së pavarur dhe u shprehën qartë për ruajtjen e kufijve të shtetit shqiptar.²

Shtete e Bashkuara të Amerikës (SHBA) gjatë Luftës nuk kishin pranuar të shpreheshin zyrtarisht ose të diskutonin kufijtë e Shqipërisë, ndërsa pas Luftës ata ishin fuqia e vetme që mbështeste rivendosjen e kufijve të vitit 1939 për Shqipërinë.

Britanikët kishin projektuar një copëtim të territoreve jugore shqiptare në favor të Greqisë.³ Kjo politikë ishte formësuar zyrtarisht qysh me Deklaratën e sekretarit të Jashtëm, Eden, më 17 dhjetor 1942. Ajo vijoi e pandryshuar gjatë gjithë Luftës dhe në përfundim të saj deri në Konferencën e Paqes në Paris, në verën e vitit 1946.

Edhe BS-ja nuk e mbështeste ruajtjen e paprekur të kufijve të Shqipërisë. Stalini, qysh më 16 dhjetor 1941, në një takim me Çerçillin ishte shprehur se Shqipëria mund të rimëkëmbej si shtet i pavarur, duke garantuar pavarësinë e saj nga fuqitë e tjera, ose nën garancinë ndërkombëtare. Por, në Protokollin Plotësues dhe Konfidencial të kësaj Marrëveshjeje parashikohej që kufijtë e shtetit shqiptar të paraluftës të mos respektoheshin⁴. Duhet pasur parasysh se ky kontest negativ për kufijtë e Shqipërisë bëhej nga Stalini në dhjetor 1941, kur Moska ishte nën kërcënimin e pushtimit gjerman,

² Paskal Milo, *Fuqitë e Mëdha dhe çështja e Kosovës gjatë dhe në përfundim të Luftës së Dytë Botërore*, në: Konferenca e Bujanit, Tiranë, 1999, f. 46.

³ Beqir Meta, *Tensioni greko-shqiptar, 1939-1949*, Geer, Tiranë, 2002, f. 244-298.

⁴ Ethem Çeku, *Kosova në sfondin e diplomacisë së Jugosllavisë dhe të Shqipërisë 1945-1981*, Prishtinë, 2009, f. 36.

pra kur ai e kishte thikën në fyt. Në të njëjtin takim u ra dakord që shtetit jugosllav t'i njihej e drejta e rimëkëmbjes në kufijtë e paraluftës, madje dhe zgjerimi i tyre drejt Italisë. Pra, rrënjët e mbështetjes ruse për përfshirjen e Kosovës nën Jugosllavi shtriheshin qysh në këtë fazë të hershme të Luftës, kur ende nuk kishte triumfuar majta komuniste në këtë vend ballkanik.

Pas ardhjes në pushtet të komunistëve, të udhëhequr nga Tito, sigurisht që vendosmëria dhe interesi i BS-së për të rikrijuar dhe ruajtur një Jugosllavi të pacenuar nga pikëpamja territoriale dhe sa më të fortë politikisht, u shumëfishuan. Kjo do t'i siguronte avantazhe të mëdha komunistëve jugosllavë dhe në radhë të parë atyre serbë për ta zgjidhur çështjen e Kosovës dhe të shqiptarëve në Jugosllavi në mënyrën më të favorshme për aspiratat e tyre nacionaliste dhe më të disfavorshme për shqiptarët.

Në përgjithësi studimet e organizmave të ndryshme britanike dhe amerikane në fund të Luftës nuk rekomandonin bashkimin e Kosovës me Shqipërinë. Amerikanët në ndonjë rast sugjeronin rektifikime të vogla kufitare, ndërsa britanikët, ndryshe nga ata, ishin më kategorikë që të mos njihnin përfshirjen e Kosovës në Shqipëri dhe sugjeronin se Londra duhej të bënte gjithçka që të parandalonte këtë bashkim⁵.

Midis studimeve amerikane që bëheshin për të ardhmen e Kosovës spikat për sensin më pozitiv kundrejt respektimit të të drejtave kombëtare shqiptare një raport i shefit të Misionit Amerikan në Shqipëri, Jacobs, dërguar Departamentit të Shtetit më 16 gusht 1945⁶. Ky rekomandonte që një pjesë e Kosovës t'i jepej Shqipërisë, por jo e gjithë krahina pasi ajo historikisht kishte qenë e shenjtë për serbët, të cilët ndonëse ishin minoritet në këtë rajon, kurrë nuk do ta harronin dhënien e gjithë zonës shqiptarëve. Sipas këtij sugjerimi Shqipëria do ta rriste popullsinë e saj me 1/3 e banorëve ekzistues, duke arritur në 1.5 milionë banorë. Në kohën e Konferencës së Jaltës

⁵ Paskal Milo, *Fuqitë e Mëdha...*, f. 49-51.

⁶ United States National Archives, (USNA), Department of State (DS), 875.00/539. Jacobs për Departamentin e Shtetit, 16 gusht 1945.

(4-11 shkurt 1945), Ushtria e Kuqe kishte depërtuar thellë në Evropë. Më 8 shkurt 1945, Tre të Mëdhenjtë në këtë Konferencë i njohën kufijtë e paraluftës së Jugosllavisë, çka u dha forcave jugosllave mbështetjen e duhur legale për të rianeksuar Kosovën dhe për të vendosur regjimin ushtarak atje.

Në Konferencën e Jaltës, Bashkimi i Republikave Socialiste Sovjetike (BRSS) dhe Britania e Madhe gjatë diskutimeve midis tyre nuk e përmendën fare çështjen e Shqipërisë, ndërsa Kosovën e konsideronin si çështje të brendshme të Jugosllavisë.

Ndërkohë, gjatë muajve që pasuan në vitin 1945 Jugosllavia kaloi gjithnjë e më shumë drejt BS-së. Kjo solli dhe përplasjen midis Aleatëve Perëndimorë dhe BS në Konferencën e Potsdamit (17 korrik-2gusht 1945), ku Çërcilli deklaroi me zemërim se tashtë raporti i influencës në Jugosllavi kishte ndryshuar 90% me 10%, në favor të rusëve, madje edhe influenca e reduktuar perëndimore ishte bërë subjekt i presioni të fortë të Mareshalit Tito.⁷

Pozita ndërkombëtare e Jugosllavisë

Jugosllavia në fund të Luftës doli një shtet me pozita të konsoliduara në arenën ndërkombëtare. Ajo ishte zyrtarisht një shtet me statusin e vendit aleat, të cilit i njihej një kontribut i veçantë në fitoren kundër nazi-fashizmit. Ajo ishte anëtare e konferencave dhe organizatave të rëndësishme ndërkombëtare, duke filluar qysh nga Karta e Atlantikut deri tek statusi si anëtare e Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB) dhe pjesëtare e Konferencës së Paqes në Paris. Kjo pozitë e konsoliduar ndërkombëtare e bënte të vështirë e thujse të pamundur çdo lloj cenimi territorial të saj jashtë vullnetit të vet shtetëror. Në këtë këndvështrim ajo kishte mundësi të mëdha dhe të patjetërsueshme ta mbronte rianeksimin e Kosovës dhe viseve shqiptare në shtetin jugosllav.

Përveç kësaj, Jugosllavia po ecte në rrugën e aleancës me BS-në dhe kishte përkrahjen e tij në të gjitha drejtimet e politikës së saj

⁷ L.S. Stavrianos, *The Balkan since 1453*, USA, 1958, f. 833.

të jashtme. Ndonëse, marrëdhëniet me Fuqitë Perëndimore në këtë fazë ishin të ftohta dhe armiqësore, Uashingtoni dhe Londra nuk kishin përpunuar ndonjë politikë reagimi, e cila do të planifikonte cenimin e territoreve të saj, dhe në këtë kontekst as shkëputjen prej saj të territoreve shqiptare. Përndimi u mjaftua vetëm me kufizimin relativ të pretendimeve jugosllave në drejtim të Italisë dhe Greqisë.

Pozita ndërkombëtare e shtetit shqiptar dhe politika e tij e jashtme

Vetizolimi dhe politika konfrontuese ekstremiste, që filloi të ndiqte në këtë kohë udhëheqja shqiptare ndaj Fuqive Perëndimore çoi në armiqësinë e fortë me to. Kjo politikë ndikoi që Shqipëria të humbiste edhe atë kapital politik dhe avantazhet që vinin nga pozita e saj si një vend që kishte luftuar kundër Boshtit, ndonëse asaj asnjëherë nuk iu dha statusi i vendit aleat. Në këtë mënyrë ajo nuk kishte shanset e duhura për të mbrojtur me efektivitet interesat kombëtare në arenën ndërkombëtare, midis tyre edhe sigurimin e një pozite më të mirë të shqiptarëve në Jugosllavi.

Në anën tjetër, SHBA-ja dhe Britania e Madhe u shqetësuan seriozisht nga përpjekjet që bëheshin dhe mundësia e përfshirjes së Shqipërisë në Federatën Jugosllave, pasi kjo do të kishte implikime të rrezikshme në Ballkan dhe më gjerë. Kjo ndikoi që vëmendja e tyre të shpërqendrohej më tej nga situata që zhvillohej në Kosovë. Duke u shqetësuar se bashkimi i shteteve komuniste shqiptare dhe jugosllave do të përkeqësonte pozitat e Fuqive Perëndimore në Ballkan dhe në mënyrë të veçantë do të izolonte dhe kërcënonte më tej Greqinë, të cilën Përndimi e kishte përcaktuar si një bastion që duhej mbrojtur me forcë. Britania e Madhe dha shenja se, nëse ndodhte kjo, do të përkrahte më me forcë kërkesat greke për aneksimin e Shqipërisë së Jugut.

Në këtë klimë tensioni midis Fuqive Perëndimore dhe Shqipërisë, i cili pas vitit 1946 do të rritej edhe më tej me përfshirjen e regjimit komunist të Shqipërisë në luftën civile greke, asnjëra nga Fuqitë Perëndimore nuk do ta kthente sadopak vëmendjen nga

Kosova. Jo vetëm që s'mund të bëhej fjalë për t'ia kthyer atë Shqipërisë, por prej Perëndimit nuk pati qoftë dhe një shenjë serioze interesimi për përcaktimin e një statusi më të drejtë të shqiptarëve brenda Jugosllavisë së re dhe asnjë ndjeshmëri kundrejt viktimave të shumta të dhunës së komunistëve jugosllavë ndaj popullsisë shqiptare.

Jo vetëm kundërshtarët, por as edhe aleati kryesor i regjimit komunist të Shqipërisë, pra BS-së, i cili, siç e pohuam më lart, vijonte të ndiqte objektivat tradicionale rusomëdha në Ballkan, në rrethanat e reja të favorshme pas Luftës së Dytë Botërore nuk demonstroi asnjë mbështetje sado të moderuar dhe të vakët për çështjen e Kosovës. Vetëm në një rast gjatë një takimi në vitin 1946 Stalini i kërkoi Titos “të zgjidhte çështjen e Kosovës dhe Metohisë gjatë takimit të pritshëm me Enver Hoxhën në Beograd”⁸. Në të vërtetë, nuk ka të dhëna nëse Stalini kishte rekomanduar ndonjë zgjidhje konkrete, por me sa duket ai kishte udhëzuar vetëm të arrihej një dakortësi midis palëve për këtë çështje, të cilën Tito, sigurisht, që ishte i lirë ta zgjidhte sipas interesave jugosllave dhe ai nuk pati asnjë kundërshti nga Kremli që ta bënte këtë. Ky interesim i Stalinit shërbeu vetëm për ta inkurajuar Enver Hoxhën që ta parashtronte çështjen në takimin me Titon gjatë vizitës në Beograd, pasi ai u informua nga ambasadori i tij në Moskë, Koço Tashko, për udhëzimin e lartpërmendur të Stalinit.

Në këndvështrimin e interesave kombëtare, qoftë nga pikëpamja historike, ashtu edhe nga situata momentale dhe e perspektivës, aleanca me BS-në ishte krejtësisht jonatyrë e improduktive, por edhe e rrezikshme. Përveç objektivave të vjetra ruse, në qëndrimin negativ të Moskës ndaj çështjes së Kosovës ndikuan edhe rëndësia më e madhe dhe potencia politiko-ushtarake e pakrahasueshme e Jugosllavisë në raport me Shqipërinë. Pikërisht, për këtë arsye, në vitet e para Kremli, qëllimisht kishte vendosur që ndihmat për Shqipërinë t'i lëvronte përmes Jugosllavisë, duke

⁸ Hamit Kaba, Ethem Çeku, *Shqipëria dhe Kosova në arkivat ruse, 1946-1962*, Prishtinë, 2011, f. 31.

njohur, jo vetëm dobësinë e Shqipërisë, por edhe duke miratuar e përcaktuar varësinë e saj nga Jugosllavia. Kjo pozitë tejet e dobët kundrejt BS-së që ishte aleati kryesor i qeverisë komuniste shqiptare, pati pasoja tepër të rënda edhe për Kosovën; dobësia dhe paaftësia e Qeverisë Komuniste Shqiptare për të përpunuar një politikë realiste dhe të përshtatshme për rrethanat e asaj kohe, e cila duhej t'i paraqitej me seriozitet dhe argumente BS-ës, i cili ishte fuqia udhëheqëse e shteteve të vogla komuniste.

Ndikimi i marrëdhënieve shqiptaro-jugosllave

Ndikim thelbësor negativ në ripushtimin e Kosovës kanë pasur marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave, në thelbin e të cilave ishin marrëdhëniet ndërmjet partive komuniste të Jugosllavisë e të Shqipërisë.

Ndikimi gati urdhërues jugosllav, i cili ishte faktor determinues për prishjen e Marrëveshjes së Mukjes, ishte me rëndësi të madhe për parandalimin e çdo lloj politike kombëtare të Partisë Komuniste Shqiptare (PKSH) dhe më vonë pas përfundimit të luftës të qeverisë që ajo drejtonte. Kjo ndihmoi edhe për të thyer aspiratën nacionaliste shqiptare të përkrahësve të shumtë të bashkimit me Kosovën, të cilët ekzistonin edhe ndërmjet komunistëve shqiptarë. Presioni i grupit projugosllav dhe direkt i Partisë Komuniste të Jugosllavisë (PKJ) detyroi Enver Hoxhën që të bënte autokritikë dhe të përndiqte si deviatorë të gjithë shokët e tij që ishin shprehur për një Shqipëri Etnike⁹.

Gjithashtu dhe akoma me ndikim më negativ ishte kundërvënia e Partisë Komuniste e Shqipërisë (PKSH) ndaj aspiratës nacionaliste të grupeve të tjera të shqiptarëve për bashkimin me Kosovën. Ndërsa, shpërthimi i luftës civile prej saj dhe ndjekja me forcë e luftës së klasave brenda Shqipërisë pas përfundimit të Luftës Botërore shkaktoi një çarje të thellë kombëtare, duke e minimizuar potencën dhe influencën e kombit shqiptar në limite asgjësuese. Këto

⁹ Jens Reuter, *Shqiptarët në Jugosllavi*, Botimpex, Tiranë, 2003, f. 42.

zhvillime brenda botës shqiptare dhe kursi politik që ndoqi udhëheqja e PKSH-së në marrëdhëniet ndërkombëtare patën një ndikim jashtëzakonisht fatkeq për të ardhmen e Kosovës dhe të gjithë trojeve shqiptare nën sundimin serb dhe grek.

Braktisja e Kosovës mori karakter ndërkombëtar në janar të vitit 1945. Qeveritë jugosllave e shqiptare përfunduan një marrëveshje e cila përcaktonte rikuadrimin e Kosovës e Metohisë në Federatën Jugosllave¹⁰. Në këto momente të para të pasluftës, Shqipëria ishte plotësisht një shtet satelit jugosllav dhe ky fakt ka pasur ndikim të gjithanshëm në pushtimin e Kosovës. Shqipëria ishte projektuar të integrohej në Federatën Jugosllave me ose pa Bullgarinë.

Objektivisht, vendosja e regjimeve komuniste në Jugosllavi e Shqipëri, premtimet e mëparshme të krerëve të PKJ-së se do të ndihmonin në zgjidhjen e drejtë të çështjes së Kosovës, marrëdhëniet e ngushta të krijuara midis udhëheqjeve politike jugosllave e shqiptare gjatë dhe veçanërisht pas Luftës duhej të krijonin, të paktën teorikisht, mundësi për trajtimin pozitiv të problemit të Kosovës. Por, këto mundësi teorike pozitive, të cilat së paku duhej të çonin në realizimin e një pozite më të mirë të Kosovës dhe përgjithësisht të shqiptarëve në Jugosllavi, u shoqëruan nga rrethana të tjera tepër të pafavorshme.

Duke përfutur nga pozita e dobët e shtetit shqiptar, Qeveria jugosllave përpunoi planet që jo vetëm të mos lejonte bashkimin e Kosovës me Shqipërinë, por edhe të punonte për përfshirjen e Shqipërisë si republikë e 7-të e Federatës Jugosllave. Projektet jugosllave nuk parashikonin bashkimin e Kosovës me Shqipërinë në një republikë të vetme të Jugosllavisë, por Kosova edhe paskëtaj do të vijonte të ishte pjesë e Republikës së Serbisë¹¹.

Qysh në fundin e vitit 1944, midis Qeverisë shqiptare e Qeverisë jugosllave u nënshkrua një Traktat mbi Aleancën dhe Ndihmën Reciproke, i cili nuk u ratifikua dhe nuk u bë i njohur

¹⁰ *Po aty*, f. 43

¹¹ Ethem Çeku, *Kosova...*, f. 60

publikisht. Midis të tjerash, në të flitej për trajtimin e mirë të minoriteteve respektive. Binte në sy trajtimi i shqiptarëve nën Jugosllavi si minoritet i barasvlefshëm me minoritetin sllav në Shqipëri¹². Kjo do të thoshte se udhëheqja komuniste shqiptare nuk dëshmonte asnjë interes dhe vizion për të përcaktuar një status pozitiv për shqiptarët në Jugosllavi, të cilët në asnjë aspekt nuk mund të barazoheshin me pakicën e papërfillshme sllave në Shqipëri. Ose më e pakta që mund të thuhet është se ajo i ishte nënshtruar plotësisht dhe pa asnjë rezervë konceptit sllav për popullsinë shqiptare dhe statusin e saj.

Por, do të ndodhte edhe më keq me Traktatin e Miqësisë dhe Ndhmës Reciproke midis dy vendeve të 9 korrikut 1946, në të cilin shqiptarët në Jugosllavi as që ziheshin në gojë. Enver Hoxha në këtë kohë pohonte se për të dyja qeveritë tani nuk ishte e volitshme të shtrohej çështja e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë¹³. Ai gjatë vizitë së tij në Beograd, në verën e vitit 1946, e shtroi me ndrojtje problemin e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë. Ai i kërkoi Titos që Qeveria jugosllave të pohonte publikisht në një farë forme perspektivën e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë¹⁴, por u tërhoq shpejt dhe pa bërë asnjë objeksion përballë argumenteve kundërshtuese dhe vendosmërisë së Titos. Edhe pse u tërhoq, shtrimi i këtij problemi duket se shkaktoi pakënaqësi të madhe në udhëheqjen jugosllave, çka dëshmon se sa e vështirë ishte zgjidhja e drejtë e kësaj çështje. Josip Gjergja i deklaroi ambasadorit sovjetik në Tiranë, D. S. Çuvahin, se Enver Hoxha e shtroi në mënyrë të papërshtatshme çështjen e Kosovës dhe të Metohisë. Në vend që të fliste hapur, siç i takon komunistit me komunistin, Enver Hoxha nga

¹² Hamit Kaba, *Relacione të qeverisë komuniste me Demokracitë e Mëdha Perëndimore*, në: Pavarësia e Shqipërisë dhe sfidat e shtetit shqiptar gjatë shekullit XX, Tiranë, 2007, f. 343.

¹³ Islam Lauka, Eshref Ymeri, *Shqipëria në dokumentet e arkivave ruse*, Toena, Tiranë, 2006, f. 127.

¹⁴ Ethem Çeku, *Kosova*, f. 75.

larg, bëri vërejtje të mëdha dhe në përgjithësi gjatë diskutimit të kësaj çështje ndjehej në siklet dhe jo krejtësisht i bindur”¹⁵.

Enver Hoxha dhe Qeveria shqiptare nuk ishin përgatitur për ta trajtuar me seriozitet dhe në thellësinë e duhur çështjen e Kosovës dhe më gjerë të shqiptarëve në Jugosllavi. Deri më sot debati midis historianëve është zhvilluar më së shumti rreth çështjes nëse ai kishte apo nuk kishte mundësi që të ndikonte apo impononte bashkimin e Kosovës me Shqipërinë.

Duke pasur parasysh rrethanat ndërkombëtare të kohës, pozitën gjeopolitike të Jugosllavisë së pasluftës, si dhe disbalancën e theksuar të forcave midis shtetit jugosllav dhe atij shqiptar, sigurisht që ishte e pamundur që bashkimi kombëtar i shqiptarëve të realizohej në këtë kohë tepër të vështirë. Por, kjo pamundësi nuk mund të shërbejë, siç ka shërbyer deri më sot, për të mbuluar angazhimin, vizionin dhe vullnetin e Qeverisë Komuniste Shqiptare për të luftuar me të gjitha mjetet politike e diplomatike që Kosovës t’i sigurohej një status më i mirë dhe më i drejtë në kuadrin e Jugosllavisë federative dhe që të ndalohej dhuna dhe shtypja e egër ndaj shqiptarëve, e cila në vitet 1945-1946 mori trajtat më të egra. Ishin të gjitha mundësitë që të diskutohej dhe të gjendej mirëkuptim midis dy qeverive për njohjen dhe akordimin e një statusi politik-kushtetues më të avancuar të shqiptarëve në Jugosllavi dhe ndalimin e dhunës së egër që po ushtrohej kundër tyre.

Udhëheqja komuniste shqiptare, pa asnjë formim dhe ndjeshmëri kombëtare, nuk i shtroi kurrë këto çështje madje, edhe më keq akoma, ajo toleroi pa bërë asnjë vërejtje publike, diplomatike ose konfidenciale ricopëtimin e trojeve shqiptare nën Jugosllavi dhe u bë palë që mbështeti forcat komuniste serbo-sllave në goditjen e ashpër të nacionalistëve shqiptarë. Kështu për shembull gjatë diskutimeve me Titon Enver Hoxha e priti ftohtë edhe një propozim të Titos për të marrë masa që lehtësonin lidhjet e shqiptarëve të Kosovës me Shqipërinë gjer në hapjen e kufirit. Tito veproi kështu

¹⁵ Hamit Kaba; E Çeku, *Shqipëria dhe Kosova në arkivat ruse 1946-1962*, Prishtinë, 2011, f. 31

për të justifikuar refuzimin që i pati bërë propozimit të lartpërmendur të Enver Hoxhës për Kosovën në bisedimet e verës së vitit 1946 gjatë vizitës së tij në Beograd.

